

Egy lap az iskolakertekért

Az iskolakert mint nevelési, oktatási helyszín időről időre felbukkan a pedagógiatörténet folyamán, eltérő célok érdekében megfogalmazott eltérő funkciókkal. A célokat minden esetben a társadalmi igények alakítják, a funkciók azonban gyakran eszmék maradnak csupán. Ebben a dolgozatban Az Iskolakert című, 1887–1889 között Aradon megjelent folyóiratot vesszünk górcső alá, keresve a lap indításának társadalmi, gazdasági, oktatásügyi okait, a vállalt feladatokat, s mindazon okokat, melyek a lap megszűnéséhez vezettek.

A következő néhány oldalon a 19. század végének iskolatörténetével foglalkozunk, jelesen azzal a kérdéssel, hogy az 1868. évi XXXVIII. törvénycikk s a hozzá kapcsolódó miniszteri utasítások hogyan hatottak az iskolához tartozó kertek kialakítására, az iskolakerti képzésre, s melyek voltak azok a mozzanatok, amelyek megakadályozták az iskolakertek számának gyarapodását s a képzés kiterjedését.

Vizsgálódásunkat segíti az 1887 januárjától Graszel János (1) és Horváth József (2) szerkesztésében és kiadásában Aradon megjelent *Az Iskolakert. A népiskolai tanügy reformját célzó havi közlöny* című folyóirat. (3) Habár az újság főként regionális problémákkal foglalkozik, Arad megyére fókuszálva, értékes információkkal gazdagít bennünket a korszak népoktatási kérdéseivel kapcsolatban. A címben szereplő feladatvállalás nem kevesebbet tűzött ki maga elé, mint az egész népoktatás megújítását. Feltehetjük a kérdést, hogy a népoktatás reformjéért küzdő, sőt heroikus küzdelmet folytató lap miért *Az Iskolakert* címet viseli? Minden bizonnyal azért, mert a szerkesztők s a szerzők rendíthetetlenül hittek abban, hogy az 1868. évi népoktatási törvényben deklarált iskolakerti oktatás elősegíti a korszerű földművelésben rejlő, az egész társadalom életét befolyásoló gazdasági felemelkedést.

A 19. század utolsó harmadában dinamikusan meginduló polgári fejlődés a kertépítés szakma önállóvá válásához vezetett. A szakmai professzionalizáció az információk, tudományos közlemények, véleménycserék igényét is megteremtette. A kertkultúra irodalma ebben a korszakban számos összefoglaló művel, szakkönyvvel, szakkikkel bővült. (4) A kertészeti szaksajtó már egzisztáló lapjai egyre gyakrabban jelentettek meg kertművészettel, kerttörténettel, városépítéssel, kert-esztétikával foglalkozó írásokat, köztük kiemelkedő a korszak legrelevánsabb képviselője, *A Kert* című lap, mely a kert és az oktatás kapcsolata s az iskolakerti nevelés tárgykörében többször közöl elméleti és gyakorlati jellegű cikkeket, fényképpel, tervrajzzal illusztrált kertleírásokat. A szakirodalmi tájékoztatásba recenziók megjelentetésével az általunk vizsgált lap is bekapcsolódott. *Az Iskolakert* az egyetlen e témában megjelenő magyar nyelvű periodika volt, de nem volt előzmény nélküli. 1886-ban, Franz Langauer szerkesztésében indult a *Der Schulgarten. Illustrierte Zeitschrift für das gesamte Schulgartenwesen* című, havonként megjelenő osztrák lap. Langauer Erasmus Schwab 1881-ben elhunyt bécsi gimnáziumi igazgató munkáját örökíti tovább, akinek *Der Schulgarten. Ein Beitrag zur Lösung der Aufgabe unserer öftl. Schule* című, 1876-ban megjelenő műve a korszak leggyakrabban hivatkozott munkája. Ezek hatására lát napvilágot *Az Iskolakert* Aradon, majd 1889-től Miroslav Cugsvert szerkesztésében a *Skolski Vrt (Iskolakert)* című horvát folyóirat Zágrábban.

A lap megjelenésének társadalmi körülményei

A folyóirat megjelenésének végső célja a népoktatás reformja, melynek megvalósítására sok szerző tesz javaslatot. A népoktatás bírálata mellett erős társadalomkritikát fogalmaznak meg.

Erdély korabeli helyzetére jellemző, hogy az ország ezen része kifejezetten agrárjelle-gű, az agrárnépesség aránya még 1910-ben is 70 százalék fölött volt. A kereskedelem és az ipar fejlődése gyorsabban haladt, mint a mezőgazdaságé, a termények feldolgozásá-nak alacsony szintje és az értékesítési rendszer hiánya miatt a birtokokon megtermelt tőke is a másik két szektorba áramlott. A 19. század végén Erdély művelhető területein a paraszti birtokok aprózódása figyelhető meg, melyeken jellemző volt a hagyományörző gazdálkodás. A szegényparaszti réteg aránya növekvő tendenciát mutatott. A falusi élet-körülményekre jellemző, hogy a módosabb szász települések kivételével a házak mellől hiányoztak a gyümölcsös- és veteményeskertek, a kerítés, sőt sokszor a gazdasági épüle-tek is. A társadalmi élet terén a nemzetiség és a vagyoni helyzet emelte válaszfalak nem voltak áthághatatlanok, de a társadalmi asszimiláció a nemzetiségek körében nem volt töretlen. A társadalom magyar része nyitott volt a román, zsidó és örmény rétegek felé, akik lassan megindultak a magyarosodás útján (Szász, 1987). A lap is részt vállalt a magyarosítási törekvésben, Horváth József (1887a) *Tanügyi mozzanatok Aradmegyében* című cikkében kívánatosnak tartja a magyar tanügy fejlesztését, a magyar tannyelvű iskolák felállítását, a „megaláhosodott” magyarok visszamagyarosítását, a német anya-nyelvű tanítók magyarosítását.

A lapban megjelenő, a társadalom egészét érintő kritikai észrevételek utalnak a fent említett társadalmi, gazdasági állapotokra, így az elenyésző földművelési és ipari ismeretekre, az elhanyagolt, igénytelen portákra, a munkakedv és a munka szeretetének hiá-nyára, valamint a hiányos természettudományos ismeretekre és az ismétlő iskolai képzés alacsony színvonalára.

A lehetséges, sokak szerint az egyetlen megoldást a népoktatási reform, jelesen az elméleti tárgyak, például a görög nyelv óraszámának csökkentése jelenthetné, a gyakor-lati oktatás arányának javára, egészen konkrétan a földművelés és a háziipari tárgyak óraszámának emelésével. A népoktatás előtt álló új feladatként felmerül a természettudo-mányok oktatása, „a Teremtő könyvébe való betekintés”. Az új típusú, gyakorlatorientált képzés legoptimálisabb helyszíne a kert, hiszen „a népiskolai oktatásnak az iskolakertből kell kiindulni, oda visszatérnie és abban bevégeződnie”. Mindezek alapja a megújított tanítóképzés, melyben előtérbe helyezik az iskolakertben történő gyakorlatorientált okta-tást. A néptanító gazdasági képzettsége, elméleti és gyakorlati ismeretei az egész közös-ség felemelkedésének záloga, hiszen a gyakorlati kertészeti és gazdasági ismeretek átadása családok, falvak anyagi felemelkedését jelentheti. A falu népének boldogulását tehát a tanító személyében s az általa ismert és képviselt új módszerekben látják (Hor-váth, 1887b; Bányai, 1887; Kovács, 1887).

A lap feladatait ezek alapján az alábbi hét pontban fogalmazzák meg:

1. a népiskolát a természet törvényei szerint fejleszteni;
2. a nép vagyonosodásának alapja a népiskola, a földművelő és iparos réteg alapvető ismereteinek átadása;
3. egyes példák átadásával a tanító, a község érdekeinek képviselője;
4. külföldi példák bemutatása;
5. törekvés arra, hogy a megyei és gazdasági egyleteknél népiskolai szakosztály álljon fel;
6. kísérleti technológiák bemutatása, a faültetés ügyének előmozdítása;
7. a méhészet érdekének képviselője.

Az iskolakert ügyét a törvényi kötelezettségen túl számos vezető is felkarolta, így Varjassy Árpád Arad megyei tanfelügyelő is, aki 1886-ban kezdeményezte az iskolakert-felügyelői állás létrehozását, melyet novemberben a megye vezetése jóváhagyott. Az iskolakert-felügyelő elsődleges feladata a már működő iskolakertek rendezése, vezetése és kezelése lett volna. A helyi közösségek első lelkesedésükben munkaerőt, pénzt és eszközöket ajánlottak fel a megye számára. Talán sikerült meggyőzni őket arról a szán-

dékről, hogy a kertészeti ismeretekben magasan képzett felügyelő a megyei birtokos gazdák szakmai képzését is felvállalja. Általános célként fogalmazták meg, hogy az iskolakertek a házikertek mintájául szolgáljanak, bevezetve ezzel a község lakóit a korszerű gyakorlati ismeretekbe, felébredtve a növények iránti szeretetet, a kitartást és végső soron a hazaszeretetet. A felügyelői állás mellett Graszélék (főként már működő európai példák hatására) szorgalmazták a vándor kertészeti oktatói státusz létrehozását is, ebben látták biztosítottnak a néptanítók folyamatos szakmai képzését. Ezt a kezdeményezést azonban az Arad megyei közgyűlés nem hagyta jóvá.

Sikeres kezdeményezés azonban több is volt. 1889. év elején kinevezték Heinrich József szőlészeti és borászati vándortanítót, akinek működési területe Arad, Bács-Bodrog, Békés, Csongrád, Csanád, Jász-Nagykun-Szolnok és Torontál vármegyékre, valamint az ezekben lévő szabad királyi városokra terjed ki. Heinrich igen kiterjedt működési területének ellátása mellett szakírói tevékenységet is folytatott, több írása jelent meg e lapban is. Ebben az időszakban számos elhanyagolt állapotú, néhány gyümölcsfából álló iskolakertet is megújítottak, például Szentleányfalván, Zimándközben vagy Zimánd-Újfaluban.

További jelentős lépés, hogy Arad megye törvényhatósága és közigazgatási bizottsága 1888. január 11-én szabályrendeletet fogadott el a törvényhatósági utak befásítása, valamint a községi faiskolák és gyakorlókertek (iskolakertek) létesítése és szakszerű kezelése tárgyában, melyben rendelkezett a faiskola-felügyelői állásról. Ennek értelmében a faiskola-felügyelőt a tanfelügyelő és a megyei alispán alá rendelték, végzettség szempontjából pedig tanképesítő, valamint kertészeti és gazdasági oklevéllel kellett rendelkeznie. (5) A néptanítókat többféle módon is ösztönözték a kertészeti ismeretek oktatására. Példának okáért a gazdasági képzés terén kiemelkedő teljesítményt nyújtó tanítókat az Abaúj-Torna megyei Gazdasági Egylet 10 db. tízfrankos aranyból álló díjjal tüntette ki. Hasonló cél érdekében alapították Varjassy Árpád indítványára a Trefort Alapítványt, melynek kamataiból az a néptanító részesült, aki a leggondozottabb iskolakertet ápolta és aki „az okszerű gazdaságot, kertészet és méhészet ügyében legjobb előmenetelt tanúsított”. Követésre érdemesnek tekinti a lap szerkesztősége a sátoraljaújhelyi példát, ahol az 1888. november 25-ei közgyűlésen a községi faiskolák gondozását és az utak mentének gyümölcsfákkal való beültetését a község vezetése rendeletben jóváhagyta, melyhez a facsemeték előállítását a tanító feladata. Jó példával járt elől a sárospataki tanítóképző, illetve a tarcali vincellérképző is, ahol három napos „gyümölcsfa-kertészeti” tanfolyamokat tartottak.

A hazai példákat igyekeztek külföldiekkel is erősíteni. Több számban találkozunk statisztikai adatokkal, követésre érdemes kezdeményezésekkel az iskolakertek számát, felszereltségét és fenntartását illetően. (6) De a kikövezett út mégis Ausztriába vezet, Erasmus Schwabhoz. A Schwab közbenjárására megalakuló „iskolabarátok köre” az 1873-as Bécsi Világkiállításon 4680m² területen mutatta be az osztrák osztatlan falusi iskolát a hozzá tartozó iskolakerttel. Az 1888 őszen megrendezett grazi iskolakerti kiállításról szóló tudósításban iratokat, kertterveket ismerhet meg az olvasó.

Az iskolakerti oktatás céljai

Mint említettük, a kor legtöbbit idézet műve Schwab *Der Schulgarten* című könyve, melynek 1876-ban már negyedik kiadása látott napvilágot. Ebben a művében fogalmazza meg azokat a tételeket, amelyek a következő évtizedekben meghatározták az iskolakert-ről való gondolkodást, irányt mutatva a magyar folyóirat szerzőinek is. Ezeket az alábbiakban lehetne összegezni: Az iskolakertben lehetnek a gyermekek a legboldogabbnak. A természet szeretete nemesszívűséget eredményez, ezzel csökkenhet a vandálok és állatkínzók száma. Az iskolakertben folyó oktatás segíti a helyes gondolkodásmód és véle-

ményalakítás fejlődését, a munkában kitartó, a környezetükre igényes egyéneket fejleszt, ennek hatására megváltozott gondolkodásmódú, jóakarató generáció nőhet fel. Míg az iskola a közös tanítás színhelye, addig a kert a közös munka, kedv és közös játék terepe. A közösségi érzés felkeltése a polgári erények alapja. Végül a kert a természetismereti oktatás szemléltető helyszíne, eszköze.

Ezen a nyomvonalon haladva határozza meg már a népoktatási törvény is az iskolakertet mint lehetséges taneszközt a természettudományos oktatásban, s tekintik a szemléltetés eszközének a lapban megjelenő néptanítók. „Az iskolakert taneszköz, mely az oktatást és nevelést egyaránt szolgálja, bővíti az ismeretek körét, és erkölcsi irányt mutat. Megtanít az új technikai eszközök használatára.” (Graszal, 1889a) Máshol az iskolakert mint oktatási eszköz és tér definícióját találjuk, mely szerint a természettudományos ismeretek tanításának központjába a munkát helyezve a foglalkoztató módszert honosíthatjuk meg (Erdélyi, 1888). Az alsó népiskolák számára a kert szintén taneszköz a nyelv, a számtan, mértan, a természetrajz és a rajz oktatásában, emellett kiemelik szociális jelentőségét is. A kertben megvalósítható feladatok közül fontosnak tartják a kézügyesség fejlesztését, kifejezetten a háziipar szolgálatába állítva (Melha-Szaak, 1887), illetve a továbbképző iskolai oktatást. „Az iskolakert lesz a könyv, melyből a gazdasági továbbképző iskola tanítója minden órában olvas és hasznos tanokat merít” (Langauer, 1889). Az iskolakert tehát nem a tanító haszonkertje, és nem is faiskola. Olyan kert, melyben a haszon- és dísznövények gondozása, a talajjavítási ismeretek és egyéb mezőgazdasági fortélyok, a fa- és szőlőiskolai természet, a selyemtenyésztés és a méhészet titkai elsajátíthatók (Graszal, 1887). A természettudományos oktatásban betöltött jelentőségéről elmélkedik Pókász Imre tanítóképzési tanár *Az iskolakert a természetrajzi oktatás szolgálatában* című írásában, melyben Lüben idézi, aki a természetrajzi oktatás taneszközüül határozza meg a kertet. Történeti kitekintése során Pestalozzi, Rousseau, Diesterweg, Lüben, Kehr munkáira hivatkozva mutat rá az iskolakert fontosságára. Hangsúlyozza, hogy a növénytan tanítása élő növények nélkül nem megoldható. A népiskolában a természetrajz oktatása szoros kapcsolatban áll a mezei gazdaság, a háziipar és a kézügyesség gyakorlásával. További előnye, hogy a kerti oktatás felkelti a gyermek önművelődési ösztönét (Pókász, 1889). Pozsgay Lajos, Arad városi főorvosa az iskolai egészségnevelés kapcsán fejti ki nézeteit. Ellenzi az egészségtan mint önálló tárgy tanítását. Az egészséges életmódra nevelés elsődleges helyszíne a család, majd az iskola, főként a kert mint a szabadban töltött idő lehetősége. Véleménye szerint az iskolakert az egészségmegőrzés legalkalmasabb taneszköze (Pozsgay, 1998).

A kertben történő oktatás további előnyeit keresve egy új kategóriát fedezhetünk fel, melyet „az iskola és a társadalom kapcsolatában létrejövő pozitív változásnak” definiálhatnánk. Az iskolakerti tanulás tapasztalati úton történik, melynek során használható tudás alakul ki. Ennek eredményeként a társadalom felismeri az oktatás jelentőségét, a falusi ember nem ellenzi és tiltja meg gyermeke iskolába járását, s a tanítót, aki a legmodernebb mezőgazdasági technológiák ismeretével rendelkezik, becsüli és tiszteli. A kísérleti állomásokon (iskolakertekben) a gazdák számára is bemutatató formában folytatható az oktatás. A lakosság szakmai képzésével a terméshozamok emelhetőek, ami által általános vagyonosodás indulhat meg (R-i, 1887) Schwab korábban idézett könyvében is fellelhetőek hasonló gondolatok. Véleménye szerint az iskolakert végső soron a falusi nép érdekeit szolgálja, hiszen hozzájárul a népjólét emeléséhez, az ország szépítéséhez. „Nagy nemzeti tőke, ha egy népbe a szép iránti érzék be van táplálva.” Mindezek alapján a szerző méltónak találja az iskolát az állami intézmények közül első helyre helyezni, „mert az, az intelligenciának, igazságnak, hatalomnak és igazi hazaszeretnek legcsalhatatlanabb dajkája” (Schwab, 1876, idézi Graszal, 1889b).

A lap céljait két-három havonta, az addig megjelent cikkek fényében újrafogalmazták, megerősítették. A fenti lehetséges előnyök után az alábbi célmeghatározást találjuk:

1. az iskola és a szülői ház együttműködésének elősegítése, ezzel a tanító munkájának megkönnyítése;
2. a tanító anyagi helyzetének javítása;
3. a folyóirat terjesztése a parasztság körében, mellyel korszerű gyakorlati gazdasági ismereteket szerezhetnek (*Horváth és Graszel, 1887*).

Az iskolakert virágzása

Az első évfolyam hatodik számától Graszel János más irányú teendői miatt lemondott szerkesztői posztjáról, így a lap kiadásának, és terjesztésének gondja Horváth Józsefre maradt. Horváth ebben az időben személyes ellentétek miatt komoly egzisztenciális válságba került. Mindez nem maradt rejtve az olvasók előtt sem. *Kor- és jellemrajzok* címmel megírta Arad város nevelésügyének történetét, melyben feltárta a tanügyi viszonyosságok és a tanítók közti súrlódások okait. Ebből az összeállításból a tervezettel ellentétben *Az Iskolakert* hasábjain nem jelent meg egyetlen sor sem, csupán saját rehabilitációja érdekében egy rövid esszét írt, beszámolva egzisztenciális válságának okairól, személyes sérelmeiről.

Horváth József szerkesztésének idején (az első évfolyam hatodik számától a második évfolyam végéig) a folyóirat színvonala jelentősen romlott. Új rovatok jelentek meg, mint *Állattörténetek*, melyben háziállatokkal kapcsolatos érzelgős meséket közöl, vagy a *Mamáknak* című, amely gyermekneveléssel kapcsolatos tanácsokat ad hónapról hónapra. Ebben az időszakban jelenik meg a pszichológia a lap hasábjain, elsőként egy kivonat Jessen *Az emberi gondolkodás élettana* című művéből, a szerkesztő fordításában. Új rovat *Az Iskolakert Lugasa* című, Arad neveléstörténetének nagy alakjait bemutató sorozat.

A lap terjedelme változik, két-háromhavonta összevontan, rövidebb számokkal jelenik meg. A folyóirat anyagilag sem tűnik kifizetődőnek, bár az indításkor a kiadók kellő érdeklődés esetén a kéthetenkénti megjelenést is vállalták volna. Ehhez támogatókra volt szükségük, ezért felhívásukban lelkészek, tanítók, jegyzők, orvosok és földbirtokosok támogatását kérték az 1 ft. 20 kr. éves előfizetésre. Ez az összeg a korabeli előfizetési díjaknak megfelelő, kedvező árnak tekinthető. A második évfolyamra 12-en fizettek elő, főként magánszemélyek és néhány tanítói egyesület, és ketten rendelték meg az újságot fél évre. Az Aradmegyei Gazdasági Egylet kezdeti támogatása egy idő után elmaradt.

A harmadik évfolyamtól, Horváth lemondása után újra Graszel veszi át a szerkesztést és emeli a lapot igen magas színvonalúvá. Horváth ezután mint községi iskolai tanító publikál, folytatva a korábbiakhoz hasonló, elmarasztaló tartalmú, ostorozó hangvétellű cikkeit. Ekkor kezd el publikálni Heinrich József szőlészeti és borászati vándortanító, Pókász Imre (7), Decsy Géza (8), az Aradi Tanítóképző tanárai, Grand Miklós országos méhészeti felügyelő, Karner Mátyás kerületi faiskolai felügyelő és egészségügyi kérdésekben Pozsgay Lajos városi főorvos. Több idézet kerül a lap hasábjaira Schwabtól, és több gyakorlati beszámoló az iskolakerti munkáról. Míg korábban a kertleírások, kertkialakítások kerültek előtérbe, most már a mindennapi kertpedagógia kérdéseit tárgyalják a szerzők, köztük sokan népiskolai tanítók. A három évfolyam alatt 145 cikk jelent meg 41 szerző tollából, 14-en az első, 11-en a második, 24-en a harmadik évfolyamba írtak.

Érdekes kapcsolat alakul ki a tanítóképző és a folyóirat között. Decsy Géza és Pókász Imre az általuk tanított minden tudományterületen, a természettudományos, a lélektani, vagy a háziipari képzésben keresik az iskolakerttel való szorosabb kapcsolat lehetőségét. Decsy Humboldtot és Salzmann-t idézve rendszerezi az iskolakerti oktatás hasznos előnyeinek túl a „lélektani szempontból kellemes velejáratát”. (9)

A 1868. évi XXXVIII. törvénycikk 83. §-a rendelkezik a tanítóképezdek mellett kijelölt legalább 2 holdnyi kertről, „hogy a növendékek a földművelésben, a gyümölcs- és szőlőtermesztésben gyakorlati oktatást is nyerjenek”. A továbbiakban a köteles tárgyak közé rendeli a gazdaságtant, a gazdasági és kertészeti gyakorlatokkal, tanítónő képzőkben pedig a természettant és természetrajzot (különös tekintettel a kertészetre és a női foglalkozásokra, példának okáért a főzésre). Az *Iskolakert* sokat foglalkozik a tanítóképzés reformjával, melyben a népoktatás megújításának egy lehetséges útját látják. Bírálják az Aradi Tanítóképzőben folytatott gyakorlatot, a hivatásos kertész és a napszámosok alkalmazását. Graszel szót emel mindezek ellen, javasolja, hogy a kertészeti tárgyakat is képezdei tanító, kertésztanító oktassa, aki tanári és gazdasági képesítéssel is rendelkezik (Graszel, 1889c). A tanítóképzéshez jelentősen hozzájárult „a philloxéramentes szőlőtelepek tárgyában” (10) hozott miniszteri rendelet, melyben két irányelv bontakozik ki. Egyrészt védekezés a filoxéra ellen, mely csakis szakismerettel lehetséges. Ezt a népiskolai tanítók feladatkörébe helyezi. Másrészt a tanítóképzőket szaporítóanyag előállítására s az ellenálló fajták jelképes áron történő értékesítésére kötelezve társadalmi felelősségvállalásra buzdít. (11)

Az iskolakert hervadása

Az *Iskolakert* című folyóirat három évfolyama jelent meg. A befejező számban Graszel János szerkesztő összegzi az elért eredményeket. A lap az iskolakert létesítésére, berendezésére, pedagógiai előnyeire vonatkozó kérdéseket alaposan körüljárta. Bár tettek próbálkozásokat a gyakorlati kerti pedagógia bemutatására vonatkozóan, mindez iskolakertek hiányában esetleges maradt. Ennek okait egyrészt a tanítói, másrészt a hivatali érdektelenségben látja (Graszel, 1889d). Már az első szám megjelenése után számos olvasói levél nehezítette az iskolakert ügyének propagálását. A reflexiók főként néptanítóktól érkeztek, akik mindezekben terheik növekedését látták. Graszel osztja Schwab ez irányú nézeteit, miszerint a tanítók azért riadnak meg, mert természettudományos ismeretek hiányában nem tudják ellátni az iskolakerti oktatást. Ugyanakkor nehezíti, hogy nem kárpótolta őket a várható természetből befolyó jelentős bevétel reménye sem, mely jelentősen javíthatna anyagi helyzetükön.

A lap arról tanúskodik, hogy a 19. század végén, húsz évvel a népoktatási törvény hatályba lépése után, Arad megyében az iskolakertért időt, egzisztenciát, anyagiakat nem kímélve küzdött néhány cselekvésvágytól fűtött pedagógus, de a társadalmi, szakmai és hatósági érdektelenség (és törvénytelenység) miatt az iskolakerti oktatás eszme maradt csupán.

Jegyzet

(1) Graszel 1865-ben nyert tanítói képesítésével néptanítóként működött, több lapban jelentek meg cikkei, mint például *Az Iskolakert*, és az *Általános Tanügyi Közlöny*. Önálló munkája: *Beitrag zur Hebung der bäuerlichen Landwirthschaft* (Arad, 1888). Szerkesztői tevékenységének fókuszába 1887 februárjától a *Der Ungarische Landwirth* című, kéthetente megjelenő lapot helyezi, melynek célja a németajkú paraszti lakosság képzése.

(2) Horváth József tót, német és magyar tannyelvű népiskolai tanító, 1872–1889-ig Aradon működik, nevelésügyi, mezőgazdasági cikkeket publikál számos folyóiratban, több könyv szerzője, például: *Tanulmányok a nőemancipatio köréből* (Arad, 1881), *A népiskola mint közjólét előmozdítója* (Arad, 1886), számos mű fordítója.

(3) *A Magyar Nevelésügyi Folyóiratok Bibliográfiájában* tévesen 1887-1892-ig szerepel, valójában 1889-ben megszűnt a folyóirat.

(4) A korszak kertművészetének irodalmát Alföldy Gábor (1997, 1999) több bibliográfiában is feldolgozta.

(5) Karner Mátyás későbbi faiskola-felügyelő *A magastörzsű fák nevelése* címmel jelentetett meg cikket *Az Iskolakertben*. (1889, 7. sz. 101–103. o.).

(6) Ezekből az adatokból megtudhatjuk, hogy Ausztriában 1887-ben az iskolák 69 százaléka rendelkezik kerttel, Csehországban 1887-ben 3557, Morvaországban 735, Galiciában 1935 iskolakert működik.

(7) Pókász 1880-ban kerül a tanítóképzőbe, természetrajzot, vegytant, gazdaságtant, házi ipart, később embertant és egészségtant tanít. E lapban *A selyemtenyésztés fontossága, Az iskolakert a természetrajzi oktatás szolgálatában, Az aradi állami tanítóképző intézet kertje mögött tervezett és részben már betelepített szőlőterület céljának és berendezésének ismertetése* címmel jelennek meg cikkei. Önálló műve: *Az okszerű eperfatermelés és selyemhernyótenyésztés. Tanítónövendékek számára* (Arad, 1886).

(8) Decsy Géza 1876-tól tanított Aradon, számtant, német nyelvtant, természet- és vegytant. Betegsége miatt 1901-ben nyugdíjazták. *Az Iskolakertben Az iskolakerttről lélektani szempontból, illetve Revideáltassék-e a népkisiskolai törvény?* címmel jelentek meg cikkei.

(9) A tanítóképző évkönyvében Jánosi János kertész beszámolója nagyon hasonlít mindazokhoz, melyek a *Néptanítók Lapjában* vagy *Az Iskolakertben* megje-

lentek. A kert az iskolától távol van, megközelítése és a gyakorlati óra az elméleti képzéstől vesz el időt, melyet az oktatók nehezményeznek. A kertet napszámok gondozzák, ami jelentős kiadás az intézmény számára. A könyvtár kertészeti szakkönyvekkel csak felajánlásokból gyarapszik, a *Népkertésze* című szaklap néhány év után már nem található meg a katalógusban, *Az Iskolakert*et nem fizették elő.

(10) 1887. szeptember 9., Trefort VKM miniszter körrendelete (a phylloxéramentes szőlőtelepek tárgyában) a tanítóképezdek igazgatóihoz és a tanfelügyelőkhez.

(11) Ennek hatására a tanítóképző a várostól 2400 négyszögölnyi területet kapott bérletbe. Továbbá szakértői bizottságot állítottak fel a szőlőtelep berendezésére, kezelésére és költségvetésére vonatkozóan, melynek tagjai között megtalálhatjuk a tanítóképző tanárait.

Irodalom

Alföldy Gábor (1997): *Kertművészet a régi magyar kertészeti folyóiratokban. Repertórium.* (Összeállította Alföldy Gábor, Zolnai Dóra, szerk. és az előszót írta Galavics Géza). MTA Művtört. Kut. Int., Budapest.

Alföldy Gábor (1999): Az 1790–1919 közötti magyarországi kertművészet válogatott bibliográfiája. In: Géczy János és Stirling János (szerk.): *Régi magyar kertek. Vár Ucca Tizenhét, 7. 3. sz. 383–397.*

Az Aradi Magyar Királyi Állami Tanítóképezde Értesítője. 1873/74–1902/1903. Arad.

Bányai József (1887): Merítsünk egyet-smást az életből, avagy a néptanító mint philantróp és minta-gazda. *Az Iskolakert, 1. 4. sz. 74–76.*

Baranyai Mária és Keleti Adolf (1937): *A Magyar Nevelésügyi Folyóiratok Bibliográfiája 1841–1936.* Budapest Székesfőváros Házinyomdája, Budapest.

Erdélyi Károly (1888): Az iskolakert. Elhangzott a Háromszéki Tanítóegyesület 1888. márc. 28-án S-Szentgyörgyön tartott választmányi ülésén. *Az Iskolakert, 2. 1–2. sz. 1–4.*

Graszal János (1887): Az iskolakert berendezése és célja. *Az Iskolakert, 1. 2. sz. 18–22.*

Graszal János (1889a): Beköszöntő. *Az Iskolakert, 3. 1. sz. 1–3.*

Graszal János (1889b): Dr. Erasmus Schwab nézetei az iskolakert eredményeiről. *Az Iskolakert, 3. 1. sz. 3–6.*

Graszal János (1889c): Létesítsünk iskolakerteket! *Az Iskolakert, 3. 11. sz. 160–165.*

Graszal János (1889d): Befejezésül. *Az Iskolakert, 3. 12. sz. 177–179.*

Horváth József (1887a): Tanügyi mozzanatok Arad megyében. *Az Iskolakert, 1. 1. sz. 4–6.*

Horváth József (1887b): Én sem! *Az Iskolakert, 1. 4. sz. 65–84.*

Horváth József és Graszal János (1887): A lap céljai. *Az Iskolakert, 1. 3. sz. 62.*

Kovács Kázmér (1887): Mi módon szereltessek fel az iskolakert? *Az Iskolakert, 1. 6. sz. 106–107.*

Langauer, Franz (1889): Iskolakert és gazdasági továbbképző iskola. *Az Iskolakert, 3. 8. sz. 117–121.*

Melha-Szaak Lujza (1887): Kézügyességi oktatás. *Az Iskolakert, 1. 4. sz. 68–72.*

Pókász Imre (1889): Az iskolakert a természetrajzi oktatás szolgálatában. *Az Iskolakert, 3. 5. sz. 70–71.*

Pozsgay Lajos (1889): A tanuló ifjúság egészségéről és testi fejlődéséről. *Az Iskolakert, 3. 6. sz. 90–92.*

R-i (1887): Az iskolakert kísérleteket meg kell honosítani a kis gazdák kedvéért. *Az Iskolakert, 1. 3. sz. 50–54.*

Szász Zoltán (1978, szerk.): *Erdély története 1830-tól napjainkig.* Akadémiai Kiadó, Budapest.

Szinnyei József (1891–1914): *Magyar írók élete és munkái.* I–XIV. Hornyánszky, Budapest.

Ackermanné Kelő Kamilla
Károli Gáspár Református Egyetem,
Tanítóképző Főiskolai Kar